

Η ενσωμάτωση των αγγλικών ουσιαστικών στον λόγο των Ελλήνων μεταναστών του Καναδά

Αγγελική Ράλλη, Βασιλική Μακρή & Βασιλική Μουχτούρη
Πανεπιστήμιο Πατρών

Περίληψη

Το άρθρο διερευνά τον δανεισμό ουσιαστικών σε κατάσταση γλωσσικής επαφής στον Καναδά, με την Ελληνική ως γλώσσα-στόχο και την Αγγλική ως γλώσσα-πηγή. Τα δεδομένα αντλούνται από υπάρχουσες βιβλιογραφικές πηγές και σώματα προφορικών κειμένων που περιέχουν αφηγήσεις Ελλήνων που μετανάστευσαν από διάφορα μέρη της Ελλάδας στον Καναδά, κατά τον 20^ο αιώνα. Υποστηρίζεται ότι η προσαρμογή των ουσιαστικών που προέρχονται από την αγγλική γλώσσα δεν είναι μόνον προϊόν εξωγλωσσικών παραγόντων, αλλά εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από ενδογλωσσικούς παράγοντες, οι οποίοι είναι φωνολογικής, μορφολογικής και σημασιολογικής φύσης. Ειδικότερα, το άρθρο καταδεικνύει τις εγγενείς τάσεις του συστήματος-στόχου να ταξινομεί τα δάνεια ουσιαστικά σε συγκεκριμένες κλιτικές τάξεις (κλίσεις) με την προσθήκη γηγενών επιθημάτων κλίσης και να τους αποδίδει γραμματικό γένος, ενσωματώνοντάς τα ως αρσενικά, θηλυκά ή ουδέτερα, ανάλογα με την περίπτωση. Γενικότερα, αποδεικνύει ότι η μορφολογία μιας γλώσσας (σε αυτήν την περίπτωση, η τυπολογικά συνθετική Ελληνική) μπορεί να επηρεαστεί από ένα γλωσσικό σύστημα διαφορετικής τυπολογίας (αυτό της αναλυτικής Αγγλικής), υπό την προϋπόθεση ότι πληρούνται ορισμένες συνθήκες.

Λέξεις-κλειδιά: γλωσσική επαφή, γλώσσα μεταναστών, ενσωμάτωση δανείων, ουσιαστικά, γραμματικό γένος, κλιτική τάξη, Ελληνικά του Καναδά, Αγγλικά.

1. Εισαγωγή

Σε όλες σχεδόν τις χώρες του κόσμου, γλωσσικές μειονότητες μπορούν να εντοπιστούν λόγω μετανάστευσης. Σε αυτό το πλαίσιο, η γλωσσική αλληλεπίδραση και οι επακόλουθες γλωσσικές μεταβολές είναι εμφανείς στην ομιλία των μεταναστών, και ο δανεισμός αναδύεται ως αποτέλεσμα της γλωσσικής επαφής που οδηγεί στη μεταφορά από το ένα σύστημα στο άλλο διαφόρων λεξικών στοιχείων, χαρακτηριστικών, και δομών (Haugen 1950· Poplack 1980· Poplack *et al.* 1988· Poplack *et al.* 1990· Sankoff *et al.* 1990· Myers-Scotton 2002· Clyne 2003).

Το συγκεκριμένο άρθρο πραγματεύεται την ομιλία των Ελλήνων πρώτης γενιάς που μετανάστευσαν στον Καναδά κατά τον 20^ο αιώνα, μεταξύ των ετών 1945 και 1975, κατά τη διάρκεια των οποίων παρατηρήθηκε το μεγαλύτερο μέρος της ελληνικής μετανάστευσης. Εξετάζει πώς εξελίχθηκε η ελληνική γλώσσα¹ σε μια κατάσταση

---

¹ Ο όρος «Ελληνική» θα χρησιμοποιηθεί για κάθε μορφή και ιστορική περίοδο της γλώσσας. Ανάλογα με την επιχειρηματολογία που προτάσσεται χρησιμοποιούνται και άλλοι όροι, όπως (βλ. Ralli 2013 για το θέμα αυτό): Αρχαία Ελληνική (Ελληνική της κλασικής περιόδου, 5^{ος} - 4^{ος} αιώνας π.Χ.), Ελληνιστική Ελληνική (περίπου 3^{ος} αιώνας π.Χ. - 3^{ος} αιώνας μ.Χ.), Μεσαιωνική Ελληνική (περίπου 4^{ος} - 15^{ος} αιώνας μ.Χ.), Νέα Ελληνική (μετά τον 15^ο αιώνα μ.Χ.), Κοινή Νέα Ελληνική (η τρέχουσα επίσημη γλώσσα).

γλωσσικής επαφής, όπου η Αγγλική² αποτελεί τη γλώσσα-πηγή και η Ελληνική τη γλώσσα-στόχο.

Παρά το μεγάλο ενδιαφέρον που παρουσιάζει αυτή η κατάσταση επαφής, παραμένει σε μεγάλο βαθμό ανεξερεύνητη, κάτι που αποτελεί πρόσθετη πρόκληση για τη διερεύνησή της. Επομένως, η παρούσα εργασία αποτελεί μια από τις πρώτες προσπάθειες να εξεταστεί ο δανεισμός στη γλώσσα των Ελλήνων μεταναστών του Καναδά και φιλοδοξεί να συμβάλει στη μελέτη της γλώσσας τους, γενικότερα. Σκοπός της είναι να υιοθέτησε στους τρόπους με τους οποίους οι Έλληνες μετανάστες οδηγούνται σε υιοθέτηση ξένων λέξεων μέσω της μείξης Ελληνικών και Αγγλικών. Στις ακόλουθες ενότητες, θα φανεί ότι υπάρχει ένα δημιουργικό παιχνίδι ανταλλαγής γλωσσικών πόρων μεταξύ των δύο γλωσσών, δηλαδή της Ελληνικής και της Αγγλικής, μέσα από το οποίο φαίνεται η γλωσσική επινοητικότητα των ομιλητών, ενώ το τελικό προϊόν της διαδικασίας δανεισμού αποδεικνύει τους ενδογλωσσικούς περιορισμούς της γλώσσας-στόχου καθ' όλη τη διάρκεια της διαδικασίας ενσωμάτωσης των δάνειων λέξεων.³ Για τον σκοπό αυτό, επιχειρείται να δοθούν απαντήσεις σε μία σειρά γενικών ερευνητικών ερωτημάτων, όπως:

- (i) Ποια είναι τα διάφορα είδη γλωσσικών πρακτικών σε σχέση με τις δάνειες λέξεις κατά τη διαδικασία της ενσωμάτωσής τους στις ελληνοκαναδικές κοινότητες;
- (ii) Είναι η τυπολογική απόσταση μεταξύ της αναλυτικής Αγγλικής και της συνθετικής Ελληνικής ανασταλτικός παράγοντας στη διαδικασία του δανεισμού;
- (iii) Μπορούν τα διάφορα είδη ενσωμάτωσης να αποδοθούν σε συγκεκριμένες ιδιότητες των γλωσσών που έρχονται σε επαφή;

Ειδικότερα, η μελέτη επιδιώκει να εξετάσει τη γλωσσική επιτέλεση των Ελλήνων του Καναδά μέσα από τον δανεισμό ουσιαστικών⁴ και να διερευνήσει τα εξής:

- (i) τον πρωτεύοντα ρόλο των μορφολογικών ιδιοτήτων μιας πλούσιας μορφολογικά γλώσσας, δηλαδή της Ελληνικής, στην ενσωμάτωση δανείων (βλ. επίσης Aikhenvald 2000, 2006· Ralli 2012α,β, 2013· Ralli *et al.* 2015· Makri 2016α,β, 2017),
- (ii) τη συνολική επίδραση των γλωσσικών παραγόντων (φωνολογικών, μορφολογικών και σημασιολογικών), που καθορίζουν το προϊόν του δανεισμού και τον τελικό σχηματισμό του,
- (iii) την υποχρεωτική ευθυγράμμιση με τις βασικές ιδιότητες της κλίσης της Ελληνικής και της απόδοσης γένους, που επιτάσσει τα δάνεια ουσιαστικά να προσαρμόζονται στη γλώσσα-στόχο ως αρσενικά, θηλυκά ή ουδέτερα,

² Μέχρι το 1976, όταν η γαλλική *Κεμπεκονά* (québécois) καθιερώθηκε ως επίσημη γλώσσα στην καναδική επαρχία του Κεμπεκ και μία από τις δύο επίσημες γλώσσες στον Καναδά, η πλειοψηφία των Ελλήνων μεταναστών δεν μιλούσε Γαλλικά και χρησιμοποιούσε μόνον Αγγλικά. Ως αποτέλεσμα, η επιρροή της Γαλλικής στην ομιλία των μεταναστών πρώτης γενιάς είναι ισχνή.

³ Βλ. Hock & Joseph (2009) και Baran (2017) για το ζήτημα αυτό.

⁴ Εξετάζονται αποκλειστικά τα δάνεια ουσιαστικά λόγω των πενήχρων δεδομένων των δάνειων επιθέτων που απαντούν τόσο στις γραπτές πηγές όσο και στα σώματα κειμένων. Τα επίθετα θα αποτελέσουν αντικείμενο μελλοντικής έρευνας.

- ανάλογα με την περίπτωση, αφού στην Ελληνική μια τριμερής διάκριση γένους χαρακτηρίζει τα ουσιαστικά, εν αντιθέσει με τη γλώσσα-πηγή (Αγγλική), η οποία είναι γραμματικά ουδέτερη ως προς το γένος, και
- (iv) την ξεκάθαρη προτίμηση σε συγκεκριμένες κλιτικές τάξεις, τις πλέον παραγωγικές, καθώς επίσης και σε συγκεκριμένες τιμές γραμματικού γένους.

Για τη συζήτηση συγκεκριμένων επιχειρημάτων και προτάσεων, διερευνώνται γλωσσικά στοιχεία από την Ελληνική που ομιλείται σε έξι καναδικές επαρχίες, το Κεμπέκ, το Οντάριο, τη Σασκάτσουαν, τη Μανιτόμπα, την Αλμπέρτα και τη Βρετανική Κολομβία, όπου κατοικεί η πλειοψηφία των Ελλήνων μεταναστών. Τα δεδομένα προέρχονται τόσο από γραπτές (π.χ. μεταξύ άλλων, Maniakas 1991, Agavossitas 2016) όσο και από προφορικές πηγές. Όσον αφορά στις προφορικές πηγές, χρησιμοποιήθηκαν οι συνεντεύξεις που έχουν ληφθεί στο πλαίσιο του προγράμματος “Immigration and Language in Canada. Greeks and Greek Canadians” (2017-2018) από τους ερευνητές των καναδικών πανεπιστημίων McGill, York και Simon Fraser, και της ερευνητικής ομάδας του Πανεπιστημίου Πατρών. Οι συνεντεύξεις βασίστηκαν σε ένα δομημένο ερωτηματολόγιο, το οποίο είχε σχεδιαστεί ειδικά για τους σκοπούς του ερευνητικού προγράμματος και κάλυπτε τρεις φάσεις της μετανάστευσης: α) προέλευση/αναχώρηση, β) άφιξη/εγκατάσταση και γ) ενσωμάτωση στην καναδική κοινωνία. Οι πληροφορητές κλήθηκαν να αφηγηθούν τις προσωπικές τους ιστορίες για τη μετανάστευση, μέσα από τη δική τους οπτική γωνία.

Το άρθρο οργανώνεται ως εξής: μετά την εισαγωγή, η ενότητα 2 προσφέρει μια περιγραφή του κοινωνικοϊστορικού υπόβαθρου της ελληνικής μετανάστευσης στον Καναδά και ορίζει τα Ελληνικά του Καναδά ως μεταναστευτική γλώσσα. Η ενότητα 3 παρέχει μια επισκόπηση της ελληνικής μορφολογίας εν συγκρίσει με την αγγλική. Προγενέστερες περιγραφές της διαδικασίας του δανεισμού για την ελληνική γλώσσα και τις διαλεκτικές ποικιλίες δίνονται στην ενότητα 4, με έμφαση στην απόδοση του γραμματικών γένους και την ταξινόμηση σε κλιτικές τάξεις. Οι βασικές ιδιότητες των ουσιαστικών της Ελληνικής του Καναδά και η ενσωμάτωσή τους στο γηγενές σύστημα εξετάζονται στην ενότητα 5, όπου διερευνάται η αλληλεπίδραση σημασιολογικών, φωνολογικών και μορφολογικών παραγόντων που καθορίζουν το γένος και την κλιτική τάξη. Η μελέτη ολοκληρώνεται με την ανασκόπηση των κύριων επιχειρημάτων που συζητούνται στο άρθρο και τη σχετική βιβλιογραφία.

2. Η ελληνική μετανάστευση στον Καναδά και τα Ελληνικά του Καναδά ως μεταναστευτική γλώσσα

Οι Έλληνες άρχισαν να μεταναστεύουν στον Καναδά στα τέλη του 19^{ου} αιώνα, φέρνοντας ουσιαστικά δύο γλώσσες σε επαφή, τα Ελληνικά και τα Αγγλικά. Από το 1945 έως το 1975, η χώρα υποδέχθηκε Έλληνες από διάφορες πόλεις και χωριά της Ελλάδας, οι οποίοι μετακινήθηκαν εκεί αναζητώντας καλύτερες συνθήκες διαβίωσης και απασχόλησης.⁵

⁵ Το 1900 υπήρχαν περίπου 300 άτομα ελληνικής προέλευσης στην επαρχία του Κεμπέκ. Το 1981, σύμφωνα με την επίσημη καναδική απογραφή, ο αριθμός των Ελλήνων ανερχόταν σε 49.420 στην ίδια επαρχία (Maniakas 1991), ενώ το 1983, υπολογίζεται ότι περίπου 250.000 Έλληνες διέμεναν σε ολόκληρη τη χώρα (Constantinides 1983). Λόγω όμως της παράνομης εισόδου στη χώρα, είναι αναμενόμενο οι αριθμοί αυτοί να αποκλίνουν από τον πραγματικό αριθμό των Ελλήνων μεταναστών.

Σήμερα, οι περισσότεροι από αυτούς και οι απόγονοί τους αποτελούν σημαντικές γλωσσικές μειονότητες διασκορπισμένες σε όλο τον Καναδά, αλλά κυρίως κατοικούν στις προαναφερθείσες επαρχίες.

Από την αρχή, οι Έλληνες προσπάθησαν να ενταχθούν στην καναδική κοινωνία, διατηρώντας παράλληλα τη μητρική γλώσσα και τον πολιτισμό τους. Είναι χαρακτηριστικό ότι σε περιοχές όπου υπάρχει ελληνικός πληθυσμός, υπάρχουν ελληνικά εστιατόρια, καταστήματα, σύλλογοι, σχολεία, και οι μετανάστες –τουλάχιστον εκείνοι της πρώτης γενιάς– συνεχίζουν να επικοινωνούν μεταξύ τους στα Ελληνικά. Η Ελληνική χρησιμοποιείται στην οικογένεια, σε συναντήσεις με ομοεθνείς φίλους, στην Ελληνική Ορθόδοξη Εκκλησία, καθώς και στον ομογενειακό τύπο και σε άλλα ομογενειακά ΜΜΕ. Συχνά δε ενισχύεται με ορισμένα χαρακτηριστικά που προέρχονται από τοπικές ελληνικές ποικιλίες (διαλέκτους) που μεταφέρθηκαν από τον τόπο προέλευσης (βλ., για παράδειγμα, Τσολακίδη *et al.* σε αυτόν τον τόμο).

Η Ελληνική μπορεί να χαρακτηριστεί ως μειονοτική γλώσσα στον Καναδά, με τα Καναδικά Αγγλικά ή τα Καναδικά Γαλλικά –ανάλογα με την περίπτωση– να είναι οι κυρίαρχες, ευρέως χρησιμοποιούμενες γλώσσες στην καναδική κοινότητα. Μπορεί επίσης να θεωρηθεί μεταναστευτική γλώσσα, καθώς οι ομιλητές της εκτέθηκαν στα Καναδικά Αγγλικά κάποια στιγμή κατά την ενηλικίωσή τους, ενώ πολλοί από αυτούς είναι διαδοχικά δίγλωσσοι, όπου η *διαδοχική δίγλωσσία* (*sequential bilingualism*) παρατηρείται όταν ένα άτομο γίνεται δίγλωσσο, μαθαίνοντας αρχικά μία γλώσσα και στη συνέχεια μία άλλη (Myers-Scotton 2008). Όπως είναι ευρέως αποδεκτό, οι μεταναστευτικές γλώσσες είναι εκείνες που ομιλούνται σε μια χώρα από σχετικά πρόσφατα αφιχθέντες πληθυσμούς (όπως συμβαίνει με τους Έλληνες μετανάστες πρώτης γενιάς στον Καναδά), οι οποίοι δεν έχουν δημιουργήσει επαρκώς εδραιωμένη κοινότητα ομιλητών πολλαπλών γενεών (Clyne 2003).

Η μετανάστευση συνοδεύεται από την επακόλουθη κίνηση των γλωσσών από την αρχική γεωγραφική τους θέση σε νέες τοποθεσίες, δηλαδή σε νέες γλωσσικές οικολογίες. Σε ένα νέο πλαίσιο, οι χρήστες μιας συγκεκριμένης γλώσσας έρχονται σε επαφή με ομιλητές μιας άλλης γλώσσας και αναγκάζονται να αλληλεπιδρούν γλωσσικά με αυτούς. Ως αποτέλεσμα, επέρχονται γλωσσικές αλλαγές, οι οποίες μελετώνται στο πλαίσιο του τομέα της γλωσσικής επαφής (βλ., μεταξύ άλλων, Thomason & Kaufman 1988· Thomason 2001· Winford 2002· Hickey 2010). Πολλές μελέτες έχουν δείξει ότι οι μετανάστες που έρχονται σε μια χώρα μετά την ενηλικίωσή τους παρουσιάζουν φθίνουσα χρήση και ικανότητα της μητρικής τους γλώσσας (Appel & Muysken 1987· Myers-Scotton 2002· Montrul 2008).

Σε ό,τι αφορά τους Έλληνες μετανάστες στον Καναδά, με την πάροδο των ετών και τη βελτίωση της οικονομικής τους κατάστασης, παρατηρείται μια μεγαλύτερη συμμετοχή στον καναδικό τρόπο ζωής και καθημερινή επαφή με την Αγγλική,⁶ η καλύτερη γνώση και συχνή χρήση της οποίας επέφερε αυξημένο επίπεδο δανεισμού. Ο δανεισμός αυτός εντοπίζεται κυρίως σε επίπεδο λεξιλογίου, καθώς η μεταφορά λέξεων σε καταστάσεις γλωσσικής επαφής είναι αυτή που παρατηρείται πιο συχνά, όπως υπογραμμίζεται από αρκετούς ερευνητές (βλ., μεταξύ άλλων, Thomason 2001· Matras 2009).

Στο άρθρο διερευνώνται οι διαδρομές του λεξικού δανεισμού, όπως εκδηλώνεται στο ονοματικό σύστημα της ελληνικής γλώσσας, στην κλίση της και στο τριμερές σύστημα

⁶ Βλ. υποσημείωση 2 αναφορικά με τη μη υιοθέτηση της γαλλικής γλώσσας από τους μετανάστες πρώτης γενιάς που κατοικούν στη γαλλόφωνη καναδική επαρχία του Κεμπέκ.

του γένους, ειδικά όταν η γλώσσα-πηγή είναι μορφολογικά φτωχή, όπως συμβαίνει με την Αγγλική, στην οποία απουσιάζει το γραμματικό γένος.

3. Η ονοματική μορφολογία της Ελληνικής και της Αγγλικής: μια επισκόπηση

Η ελληνική γλώσσα είναι τυπολογικά συνθετική με πλούσια μορφολογία, και παρουσιάζει ένα ιδιαίτερα παραγωγικό σύστημα σύνθεσης, παραγωγής και κλίσης (Ράλλη 2005· Ralli 2013, 2015). Η ονοματική και η ρηματική κλίση έχουν ως βάση το θέμα, καθώς ένα κλιτικό επίθημα συνδυάζεται με αυτό για τον προσδιορισμό ενός αριθμού μορφοσυντακτικών χαρακτηριστικών. Για τα ουσιαστικά και τα επίθετα, αυτά τα χαρακτηριστικά είναι το γραμματικό γένος με τρεις τιμές (αρσενικό, θηλυκό και ουδέτερο), η πτώση (ονομαστική, γενική, αιτιατική και κλητική) και ο αριθμός (ενικός και πληθυντικός), ενώ στα άρθρα και σε μερικές αντωνυμίες δεν υπάρχει διάκριση θέματος και επιθήματος.

Μια απεικόνιση της ελληνικής κλίσης δίνεται στο (1), όπου οι τύποι του οριστικού άρθρου και του επίθετου ποικίλλουν και συμφωνούν μορφοσυντακτικά με εκείνους των ουσιαστικών, δηλαδή, με τα *δρόμος*.ΑΡΣ, *λωρίδα*.ΘΗΛ και *βουνό*.ΟΥΔ:

(1)	<i>Κοινή Νέα Ελληνική</i> (KNE)		
α.	ο	μεγάλος	δρόμος
	ο.ΑΡΣ.ΟΝΟΜ.ΕΝ	μεγάλος.ΑΡΣ.ΟΝΟΜ.ΕΝ	δρόμος.ΑΡΣ.ΟΝΟΜ.ΕΝ
β.	τη	μεγάλη	λωρίδα
	τη.ΘΗΛ.ΑΙΤ.ΕΝ	μεγάλη.ΘΗΛ.ΑΙΤ.ΕΝ	λωρίδα.ΘΗΛ.ΑΙΤ.ΕΝ
γ.	των	μεγάλων	βουνών
	των.ΟΥΔ.ΓΕΝ.ΠΛ	μεγάλων.ΟΥΔ.ΓΕΝ.ΠΛ	βουνών.ΟΥΔ.ΓΕΝ.ΠΛ

Τα ουσιαστικά κατανέμονται σε οκτώ κλιτικά παραδείγματα, γνωστά ως *κλιτικές τάξεις* (στο εξής ΚΤ), με βάση δύο κριτήρια:

- (i) τη συστηματική αλλομορφική ποικιλία των θεμάτων,⁷ και
- (ii) τη μορφή του συνόλου των κλιτικών επιθημάτων που συνδέονται με αυτά (Ralli 2000· Ράλλη 2005):

KT1	KT2	KT3	KT4	KT5	KT6	KT7	KT8
κήπ	μαθητή ~ μαθητ	χαρά ~ χαρ	πολη~πολε~πολ	βουν	χαρτί	νέφ	χώμα ~ χωματ

Πίνακας 1: Παραδείγματα θεμάτων που υποδηλώνουν την παρουσία ή απουσία αλλομορφίας (από Ralli 2000)

KT1	KT2	KT3	KT4	KT5	KT6	KT7	KT8
Ενικός							
κήπ-ος	μαθητή-ς	χαρά-θ	πόλη-θ	βουν-ό	χαρτί-θ	νέφ-ος	χώμα-θ
κήπ-ου	μαθητή-θ	χαρά-ς	πόλη-ς/ε-ως	βουν-ού	χαρτι-ού	νέφ-ους	χώματ-ος
κήπ-ο	μαθητή-θ/v	χαρά-θ	πόλη-θ	βουν-ό	χαρτί-θ	νέφ-ος	χώμα-θ
κήπ-ε	μαθητή-θ	χαρά-θ	πόλη-θ	βουν-ό	χαρτί-θ	νέφ-ος	χώμα-θ

⁷ Ως αλλόμορφα θεωρούνται οι διαφορετικοί τύποι του ίδιου μορφήματος που βρίσκονται σε συμπληρωματική κατανομή (βλ. Ράλλη 2005).

KT1	KT2	KT3	KT4	KT5	KT6	KT7	KT8
Πληθυντικός							
κήπ-οι	μαθητ-ές	χαρ-ές	πόλ-εις	βουν-ά	χαρτι-ά	νέφ-η	χώματ-α
κήπ-ων	μαθητ-ών	χαρ-ών	πόλε-ων	βουν-ών	χαρτι-ών	νεφ-ών	χωμάτ-ων
κήπ-ους	μαθητ-ές	χαρ-ές	πόλ-εις	βουν-ά	χαρτι-ά	νέφ-η	χώματ-α
κήπ-οι	μαθητ-ές	χαρ-ές	πόλ-εις	βουν-ά	χαρτι-ά	νέφ-η	χώματ-α

Πίνακας 2: Ονοματικές κλιτικές τάξεις της Ελληνικής (από Ralli 2000)

Ακολουθώντας το διαχωρισμό των ουσιαστικών της Ελληνικής σε οχτώ κλιτικές τάξεις που προτείνει η Ralli (2000), είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι:

- (i) Τα ουσιαστικά της KT1 είναι αρσενικά και θηλυκά χωρίς θεματική αλλομορφία (π.χ. *κήπος*, *πρόοδος*).
- (ii) Τα ουσιαστικά της KT2 είναι αρσενικά με θεματική αλλομορφία (π.χ. *φοιτητής*, *μαθητής*, *φύλακας*, *καφές*, *παππούς*).
- (iii) Οι KT3 και KT4 περιέχουν θηλυκά ουσιαστικά με θεματική αλλομορφία (π.χ. *αλή* (KT3), *χαρά* (KT3), *αλεπού* (KT3), *πόλη* (KT4)).
- (iv) Τα ουσιαστικά των άλλων κλιτικών τάξεων είναι ουδέτερα, με μόνο τα ουσιαστικά της KT8 να έχουν θεματική αλλομορφία (π.χ. *χώμα*).

Όπως ήδη αναφέρθηκε, το γένος στην Ελληνική διαθέτει ένα σύστημα τριών τιμών. Σύμφωνα με τη Ralli (2002), το γένος είναι μια εγγενής και αφηρημένη ιδιότητα των θεμάτων και των παραγωγικών επιθημάτων, το οποίο δεν πραγματώνεται μορφολογικά με την παρουσία κάποιου συγκεκριμένου *δείκτη* (marker), εν αντιθέσει με την πτώση και τον αριθμό που έχουν τους δικούς τους δείκτες και πραγματώνονται ως κλιτικά επιθήματα. Η Ralli προτείνει ότι, στα ανθρώπινα ουσιαστικά, το γένος σχετίζεται με το σημασιολογικό χαρακτηριστικό του βιολογικού φύλου, εφόσον αρσενικές οντότητες δέχονται το αρσενικό γραμματικό γένος και οι θηλυκές παίρνουν τη θηλυκή τιμή, ενώ στα μη ανθρώπινα ουσιαστικά, το γραμματικό γένος σχετίζεται με το μορφολογικό χαρακτηριστικό της κλιτικής τάξης. Από τις τρεις τιμές γένους, το ουδέτερο θεωρείται ως η μη μαρκαρισμένη επιλογή γένους για όλα τα μη ανθρώπινα ουσιαστικά (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη 1994· Dressler 1997· Χριστοφίδου 2003).

Σε σύγκριση με την Ελληνική, η Αγγλική είναι τυπολογικά αναλυτική γλώσσα που φέρει μορφοσυντακτικές ιδιότητες, χωρίς συνήθως να καταφεύγει στη χρήση μορφολογικά εκπεφρασμένων μορφημάτων. Η Αγγλική έχει χάσει μεγάλο μέρος της κλιτικής μορφολογίας που κληρονόμησε από την Ινδοευρωπαϊκή, κατά τη διάρκεια των αιώνων, και δεν έχει αποκτήσει εν τω μεταξύ νέα κλιτικά μορφήματα. Όσον αφορά στο ονοματικό σύστημα, η Κοινή Αγγλική έχει χάσει τις μορφολογικά εκπεφρασμένες πτώσεις (εκτός από κάποιες μορφές αντωνυμιών που φέρουν πτώση), καθώς επίσης και το γραμματικό γένος. Έτσι, ένα σημαντικό ζήτημα που πρέπει να μας απασχολήσει είναι εάν η τυπολογική απόσταση μεταξύ των δύο γλωσσικών συστημάτων που έρχονται σε επαφή επηρεάζει την ενσωμάτωση των δάνειων λέξεων από τη μια γλώσσα στην άλλη, αφού δεν υπάρχει άμεση αντιστοίχιση μορφημάτων από την Αγγλική στην Ελληνική (για το ίδιο ζήτημα αλλά για άλλες γλώσσες σε επαφή, βλ. Weinreich 1953· Thomason & Kaufman 1988: 72· Winford 2002).

4. Ο δανεισμός ουσιαστικών στην Ελληνική

Για τις δάνειες λέξεις σε καταστάσεις γλωσσικής επαφής, ο Haugen (1950: 217-220) διακρίνει τρεις ομάδες με βάση τις έννοιες *εισαγωγή* (importation) και *υποκατάσταση* (substitution), όπου η *εισαγωγή* περιλαμβάνει την εμφάνιση μιας νέας δομής, ενός νέου τεμαχίου ή νέου στοιχείου σε μία γλώσσα, ενώ η *υποκατάσταση* αναφέρεται στην αντικατάσταση μιας γηγενούς δομής, τεμαχίου ή στοιχείου από αυτά μιας άλλης γλώσσας (βλ. επίσης Appel & Muysken 1987: 164-165). Κατ' αυτόν, οι *δάνειες λέξεις* (loanwords) δείχνουν εισαγωγή χωρίς υποκατάσταση, τα *δάνεια μείγματα* (loanblends) παρουσιάζουν τόσο υποκατάσταση όσο και εισαγωγή, ενώ οι *μετατοπίσεις δανείων* (loanshifts) εμφανίζουν υποκατάσταση χωρίς εισαγωγή.

Η παρούσα μελέτη αξιοποιεί όχι μόνο το κλιτό και απόλυτα προσαρμοσμένο γλωσσικό υλικό στην Ελληνική του Καναδά, αλλά και το άκλιτο, μη προσαρμοσμένο υλικό –αν και αυτό εντοπίζεται σποραδικά– τα οποία εμπίπτουν στην κατηγορία των δανείων μειγμάτων και λέξεων, με βάση την ταξινόμηση του Haugen. Ωστόσο, για λόγους ευκολίας, θα χρησιμοποιείται πάντα ο όρος *δάνεια λέξη*.

Όπως είναι γνωστό στη σχετική βιβλιογραφία, τα λεξικά δάνεια προσαρμόζονται στο μορφολογικό σύστημα της γλώσσας-στόχου (Sankoff 2001· Wohlgemuth 2009· Wichmann & Wohlgemuth 2008· Ralli 2012α,β, 2016) με άμεση ή έμμεση εισαγωγή. Επεκτείνοντας τη θέση του Wohlgemuth (2009), αναφορικά με την ενσωμάτωση των δανείων ρημάτων, σε αυτό το άρθρο υπάρχει η διαπίστωση ότι τα δάνεια ουσιαστικά μπορούν να ενσωματωθούν στην Ελληνική είτε με άμεση είτε με έμμεση εισαγωγή. Στην περίπτωση της άμεσης εισαγωγής, το δάνειο ουσιαστικό εναρμονίζεται με τη γραμματική της γλώσσας-στόχου, υιοθετώντας μόνον ένα κλιτικό επίθημα, εφόσον η Ελληνική έχει ρητά πραγματωμένη κλίση. Αντιθέτως, στην περίπτωση της έμμεσης εισαγωγής, απαιτείται ένα επιπλέον στοιχείο ενσωμάτωσης. Όπως έχει δείξει η Ralli (2016), για την ενσωμάτωση των δανείων ρημάτων, το στοιχείο ενσωμάτωσης μπορεί να επιλεγεί από το εύρος των γηγενών παραγωγικών προσφυμάτων.⁸

Οι Αναστασιάδη-Συμεωνίδη & Χειλά-Μαρκοπούλου (2003) έχουν επισημάνει ότι ένα από τα μορφοσυντακτικά χαρακτηριστικά που διαδραματίζουν ενεργό ρόλο στο δανεισμό στην ελληνική γλώσσα είναι το γραμματικό γένος και ότι αυτό επιφέρει κάποιες τροποποιήσεις στις λέξεις. Εκτός από το γένος, απαραίτητα είναι επίσης ένα γηγενές κλιτικό επίθημα που υποδηλώνει τα χαρακτηριστικά της πτώσης και του αριθμού, σύμφωνα με το ελληνικό πρότυπο/σχήμα (pattern) της ελληνικής ονοματικής κλίσης, το οποίο βασίζεται στο συνδυασμό θέματος και κλιτικού επιθήματος. Ενδεικτικά παραδείγματα προσαρμοσμένων δανείων ουσιαστικών στην Κοινή Νέα Ελληνική (ΚΝΕ) γλώσσα δίνονται στο (2), όπου οι αρχικές λέξεις επαναναλύονται ως θέματα (στο 2β υπάρχει ελαφρά τροποποίηση στη μορφή), τους αποδίδεται τιμή γένους και τους προστίθεται κλίση, η οποία φέρει τα χαρακτηριστικά της πτώσης και του αριθμού:

⁸ Βλ. Ralli (2016) για την επιλογή παραγωγικών επιθημάτων ως πιθανών στοιχείων ενσωμάτωσης σε ρηματικά δάνεια τουρκικής και ρομανικής προέλευσης.

(2)	<i>KNE</i>		<i>Αγγλική</i> ⁹
α.	γιάπη-ς ¹⁰	γιάπη.ΑΡΣ-ς.ΟΝΟΜ.ΕΝ	yuppy <i>Γαλλική</i>
β.	κομπίνα	κομπίνα.ΘΗΛ-Θ.ΟΝΟΜ.ΕΝ ¹¹	combine.ΘΗΛ <i>Τουρκική</i>
γ.	λεκέ-ς	λεκε.ΑΡΣ-ς.ΟΝΟΜ.ΕΝ	leke <i>Ιταλική</i>
δ.	μόλο-ς	μόλο.ΑΡΣ-ς.ΟΝΟΜ.ΕΝ	molò.ΑΡΣ

Επομένως, τα δάνεια ουσιαστικά μεταφέρονται στην Ελληνική βάσει μιας συγκεκριμένης πορείας. Ωστόσο, ορισμένα παραμένουν άκλιτα, τόσο στον ενικό όσο και στον πληθυντικό αριθμό, και φωνολογικά παραμένουν σχεδόν αναλλοίωτα. Σε αυτά, ελλείψει εμφανούς κλίσης, οι πληροφορίες σχετικά με το γένος, την πτώση και τον αριθμό υποδηλώνονται συνήθως από το άρθρο που προηγείται, ή κάποιο άλλο στοιχείο συμφωνίας, όπως για παράδειγμα ένα επίθετο:

(3)	<i>KNE</i>		<i>Γαλλική</i>
α.	το ασανσέρ	το.ΟΥΔ.ΟΝΟΜ.ΕΝ ασανσέρ	ascenseur.ΑΡΣ
β.	νέο μακιγιάζ	νέο.ΟΥΔ.ΟΝΟΜ.ΕΝ μακιγιάζ	maquillage.ΑΡΣ
γ.	το κέικ	το.ΟΥΔ.ΟΝΟΜ.ΕΝ κέικ	<i>Αγγλική</i> cake
δ.	μεγάλο πάρτι	μεγάλο.ΟΥΔ.ΟΝΟΜ.ΕΝ πάρτι	party

Σύμφωνα με τον Aronoff (1997: 126) «τα δάνεια που δεν ταιριάζουν με το φωνολογικό πρότυπο των ουσιαστικών μιας γλώσσας είναι πιθανόν να παραμείνουν άκλιτα» (βλ. επίσης Corbett 1991). Θεωρώντας ότι στην *KNE* τα σύμφωνα δεν απαντούν στο τέλος των λέξεων (με εξαίρεση τα -ς και -ν σε ορισμένες θέσεις των κλιτικών παραδειγμάτων, όπως φαίνεται στον Πίνακα 2), θα μπορούσε να υποθέσει κανείς ότι τα δάνεια που τελειώνουν σε σύμφωνο αποκτούν τα χαρακτηριστικά της κλίσης με τη διαμεσολάβηση ενός άλλου στοιχείου, όπως συμβαίνει στο (3). Ωστόσο, αυτή η υπόθεση δεν ισχύει για την αγγλική λέξη *party*, το οποίο τρέπεται σε *πάρτι* και παραμένει άκλιτο, αν και η κατάληξή του -y [i] ταιριάζει με την κατάληξη της πιο παραγωγικής κατηγορίας ουδετέρων ουσιαστικών της *KT6* (π.χ. *χαρτί*, βλ. Πίνακα 2).

Στην υπάρχουσα βιβλιογραφία (Ibrahim 1973· Poplack *et al.* 1988· Corbett 1991· Thornton 2001· Clyne 2003· Winford 2010), οι κύριοι παράγοντες που καθορίζουν την ενσωμάτωση δανείων είναι οι εξής:

⁹ Η Αγγλική και η Τουρκική δεν διαθέτουν γραμματικό γένος.

¹⁰ Όταν κρίνεται απαραίτητο για την επιχειρηματολογία, τα κλιτικά επίθηματά δίνονται ξεχωριστά από τα θέματα.

¹¹ Τα θηλυκά σε -α και -η δεν έχουν μορφολογικά εκπεφρασμένο κλιτικό επίθημα στον ενικό αριθμό, στις πτώσεις ονομαστική, αιτιατική και κλητική. Βλ. Ράλλη (2005) για περισσότερες λεπτομέρειες.

- (i) Το φυσικό βιολογικό φύλο του αντικειμένου αναφοράς.
- (ii) Το τυπικό σχήμα της λέξης (π.χ. θέμα και κλιτικό επίθημα) στη γλώσσα-πηγή.
- (iii) Η φωνολογική αναλογία με την κατάληξη της γλώσσας-στόχου.
- (iv) Η αναλογία με το σημασιολογικό ισοδύναμο της γλώσσας-στόχου.
- (v) Το γένος ενός ομόφωνου ουσιαστικού με διαφορετική σημασία στη γλώσσα-στόχο.
- (vi) Η προεπιλεγμένη τιμή γένους της γλώσσας-στόχου.
- (vii) Ένα επίθημα που προσαρτάται ως στοιχείο ενσωμάτωσης.

Είναι ενδιαφέρον ότι όλοι αυτοί οι παράγοντες έχουν ελεγχθεί και επαληθευθεί στον δανεισμό των δάνειων ουσιαστικών στις ελληνικές διαλεκτικές ποικιλίες, όπως έχουν ήδη δείξει οι Ralli *et al.* (2015), Makri (2016α,β, 2017) και Melissaropoulou (2013, 2016), μεταξύ άλλων. Οι παράγοντες αυτοί ομαδοποιούνται σε τρεις γενικές κατηγορίες, ανάλογα με το είδος τους και το γλωσσικό τομέα του οποίου άπτονται, δηλαδή διακρίνονται σε σημασιολογικούς, φωνολογικούς και μορφολογικούς.

Σε σχέση με το ρόλο της σημασιολογίας, η Ralli (2002) έχει ήδη προτείνει ότι στην ελληνική γλώσσα το σημασιολογικό χαρακτηριστικό [+ανθρώπινο] είναι σημαντικός παράγοντας για τον προσδιορισμό του γένους στα ανθρώπινα ουσιαστικά, όπου η αρσενική τιμή γένους αποδίδεται στα ουσιαστικά αρσενικού φύλου, ενώ η θηλυκή τιμή σε αυτά θηλυκού φύλου. Αυτό ισχύει και για τα δάνεια ανθρώπινα ουσιαστικά στις νεοελληνικές διαλέκτους, όπως δείχνουν τα παραδείγματα στο (4), τα οποία προέρχονται από την Ποντιακή, την Αϊβαλιώτικη, την Επτανησιακή και την Κατωιταλιώτικη, εκ των οποίων οι δύο πρώτες έχουν επηρεαστεί από την Τουρκική, ενώ η Επτανησιακή και η Κατωιταλιώτικη *Γκρίκο* (Griko) από την Ιταλορομανική:

(4) α. Αρσενικά ουσιαστικά	
<i>Ποντιακή</i>	<i>Τουρκική</i>
τσοπάνος.ΑΡΣ	çoban
<i>Αϊβαλιώτικη</i>	<i>Τουρκική</i>
κιαγιάς.ΑΡΣ ‘επιστάτης’	kâhya
<i>Επτανησιακή</i>	<i>Ιταλική/Βενετσιάνικη</i>
τζενεράλης.ΑΡΣ ‘στρατηγός’	generale.ΑΡΣ
<i>Κατωιταλιώτικη</i>	<i>Σαλεντινή</i>
panefákulo(s).ΑΡΣ ‘φούρναρης’	panifaculo.ΑΡΣ
β. Θηλυκά ουσιαστικά	
<i>Ποντιακή</i>	<i>Τουρκική</i>
ορόσπη.ΘΗΛ ‘πόρνη’	rospi
<i>Αϊβαλιώτικη</i>	<i>Τουρκική</i>
καχπέ.ΘΗΛ ‘πόρνη’	kahpe
<i>Επτανησιακή</i>	<i>Ιταλική/Βενετσιάνικη</i>
ινφερμιέρα ‘νοσοκόμα’	infermiera.ΘΗΛ
<i>Γκρίκο</i>	<i>Σαλεντινή</i>
nina.ΘΗΛ ‘κορίτσι’	ninna.ΘΗΛ

Αντίθετα με τα ανθρώπινα ουσιαστικά, όλες οι διαθέσιμες τιμές γένους παρατηρούνται στα μη ανθρώπινα, αλλά το ουδέτερο, το οποίο είναι η προεπιλεγμένη τιμή γένους,

αποδίδεται σε δάνεια, σε περίπτωση που δεν υπάρχει γένος στη γλώσσα-πηγή ή δεν υπερισχύει κάποια άλλη προφανής τάση, όπως ήδη έχει υποστηριχθεί από τους Dressler (1997), Αναστασιάδη-Συμεωνίδη (1994), Αναστασιάδη-Συμεωνίδη & Χειλά-Μαρκοπούλου (2003) και Ralli *et al.* (2015). Ενδεικτικά, δίνονται τα παραδείγματα στο (5), τα οποία έχουν ληφθεί από τους Ralli *et al.* (2015):

(5)	α. Ποντιακή καρταλίν.ΟΥΔ ‘γεράκι’	Τουρκική kartal
	β. Αιβαλιώτικη ιλίκ(i).ΟΥΔ ‘μεδούλι’	Τουρκική ilik
	γ. Επτανησιακή σοδισφάτιο.ΟΥΔ ‘ικανοποίηση’	Ιταλική/Βενετσιάνικη sodisfazion.ΘΗΛ
	δ. Γκρίκο fioro.ΟΥΔ ‘flower’	Σαλεντινή/Ιταλική fiore.ΑΡΣ

Η *ενοιολογική συσχέτιση* (concept association, Corbett 1991: 71· Clyne 2003: 147) μπορεί να αποτελέσει ένα επιπρόσθετο σημασιολογικό κριτήριο για την απόδοση του γένους στα μη ανθρώπινα δάνεια ουσιαστικά, σύμφωνα με το οποίο ένα υπάρχον συνώνυμο ουσιαστικό στη γλώσσα-στόχο, στην περίπτωση μας στην ελληνική γλώσσα και στις διαλέκτους της, μπορεί να προσδιορίσει την τιμή γένους του δανείου. Για παράδειγμα, στις ακόλουθες επτανησιακές λέξεις, το γένος καθορίζεται από αυτό των γηγενών συνώνυμων ουσιαστικών:

(6)	Επτανησιακή κάμπια.ΘΗΛ ‘αλλαγή’ αγιούντα.ΘΗΛ ‘προσθήκη’ πιτόκα.ΘΗΛ ‘ψείρα’	Ιταλική/Βενετσιάνικη cambio.ΑΡΣ aggiunto.ΑΡΣ pidocchio.ΑΡΣ	KNE αλλαγή.ΘΗΛ προσθήκη.ΘΗΛ ψείρα.ΘΗΛ
-----	---	---	--

Η φωνολογία έχει επίσης αποδειχθεί ότι διαδραματίζει βασικό ρόλο στην ενσωμάτωση των ανθρωπίνων δανείων ουσιαστικών και στην ανάθεση γραμματικού γένους. Η φωνολογική αντιστοιχία των ληκτικών τεμαχίων μεταξύ των ουσιαστικών της γλώσσας-πηγής και εκείνων της γλώσσας-στόχου υπαγορεύει τη μορφή της κλίσης και το γένος των δανείων. Ακολουθούν ενδεικτικά παραδείγματα:

(7)	α. Επτανησιακή αλεγρία.ΘΗΛ ‘χαρά’	Ιταλική/Βενετσιάνικη a(l)legria.ΘΗΛ	KNE χαρά.ΘΗΛ
	β. Επτανησιακή βέρνο.ΟΥΔ ‘χειμώνας’	Ιταλική/Βενετσιάνικη inverno.ΑΡΣ	KNE βουνό.ΟΥΔ

Στο (7), οι ιταλορομανικές καταλήξεις *-o* και *-a* συμπίπτουν με τις τυπικές καταλήξεις των γηγενών θηλυκών και ουδέτερων ουσιαστικών αντίστοιχα. Έτσι, η ιταλορομανική λέξη *al(l)egria* παραμένει θηλυκού γένους στα ελληνικά (*αλεγρία*), αλλά το αρσενικό *inverno* λαμβάνει την ουδέτερη τιμή και πραγματώνεται ως *βέρνο* (βλ. Ralli *et al.* 2015 και Makri 2016β για περισσότερα παραδείγματα).

Επιπλέον, η παρουσία πλήρως ή μερικώς ομόφωνου ουσιαστικού, αλλά με διαφορετική σημασία στην Ελληνική, μπορεί επίσης να καθορίσει την τιμή γένους που εκχωρείται σε μία δάνεια λέξη, όπως απεικονίζεται στα ακόλουθα παραδείγματα από την Επτανησιακή και την Κρητική (8):

(8)	α. <i>Επτανησιακή</i> φούντωμα.ΟΥΔ ‘υπόβαθρο σκεπής’	<i>Ιταλική/Βενετσιάνικη</i> fundo.ΑΡΣ ‘πάτος, βάθος, κάτω μέρος’ KNE φούντωμα.ΟΥΔ ‘έξαψη, έξαρση’ <i>Βενετσιάνικη</i> foga.ΘΗΛ KNE φόρα.ΘΗΛ ‘δύναμη’
	β. <i>Κρητική</i> φόρα.ΘΗΛ ‘πρόσοψη’	

Είναι αξιοσημείωτο ότι, ελλείπει οποιοδήποτε σημασιολογικού ή φωνολογικού κινήτρου, η μορφολογία αναλαμβάνει τον ρόλο της παροχής των μέσων για την ενσωμάτωση των δάνειων ουσιαστικών, καθώς ενίοτε η προσθήκη ενός στοιχείου ενσωμάτωσης, δηλαδή ενός παραγωγικού επιθήματος, διευκολύνει τη διαδικασία ενσωμάτωσης και απόδοσης γραμματικού γένους (Melissaropoulou 2013, 2016; Μακρή *et al.* 2013), όπως φαίνεται από τα ακόλουθα παραδείγματα:

(9)	α. <i>Επτανησιακή</i> γάλλικο.ΟΥΔ ‘γαλοπούλα’	<i>Ιταλική/Βενετσιάνικη</i> ga(1)lo.ΑΡΣ	<i>Στοιχείο ενσωμάτωσης</i> -ικ(ο).ΟΥΔ
	β. <i>Γκρίκο</i> vardeddhi.ΟΥΔ ‘σέλα’	<i>Σαλεντινή/Ιταλική</i> varda.ΘΗΛ	-eddhi.ΟΥΔ
	γ. <i>Αϊβαλιώτικη</i> παρτσάδ(ι).ΟΥΔ ‘κομμάτι’	<i>Τουρκική</i> parça	-αδι.ΟΥΔ

Στη συνέχεια, ελέγχονται στα Ελληνικά του Καναδά οι παράγοντες της σημασιολογίας, της φωνολογίας και της μορφολογίας. Εάν υπάρχει παρόμοια προσαρμογή των δάνειων ουσιαστικών στο εν λόγω σύστημα, τότε επιβεβαιώνεται η υπόθεση ότι όλες οι ελληνικές ποικιλίες ακολουθούν την ίδια πορεία όσον αφορά στην ενσωμάτωση των δάνειων ουσιαστικών τους, ανεξαρτήτως της γλώσσας-πηγής.

5. Η Ελληνική του Καναδά

Όπως συμβαίνει με τις άλλες ελληνικές ποικιλίες, και σε αντιστοιχία με τις γηγενείς μορφολογικές δομές των ουσιαστικών που αποτελούνται από θέματα και κλιτικά επιθήματα (Ράλλη 2005; Ralli 2015), το προσαρμοσμένο ουσιαστικό από την Αγγλική στην Ελληνική του Καναδά αποκτά τιμή για το γραμματικό γένος, συνδυάζεται με ένα κλιτικό επίθημα και εντάσσεται σε μια συγκεκριμένη κλιτική τάξη, ενώ μπορεί επίσης να παρουσιάσει ελαφρά φωνολογική τροποποίηση, ούτως ώστε να συνάδει με τους φωνολογικούς περιορισμούς και τους κανόνες τονισμού που διέπουν το σύστημα της γλώσσας-στόχου. Ακολουθούν παραδείγματα, στα οποία τα δάνεια ουσιαστικά ταξινομούνται σε τρεις κατηγορίες ανάλογα με την τιμή γένους και το [±ανθρώπινο] χαρακτηριστικό:

(10)	<i>Καναδική Ελληνική</i> α. Αρσενικά [+ανθρώπινο] μπόσης ‘αφεντικό’ σέφης ‘σεφ’ μπασέρης ‘οδηγός λεωφορείου’	<i>Αγγλική</i> boss chef bus driver

	πολισμάνος ‘αστυνομικός’	police man
	λοντράς ‘υπάλληλος πλυντηρίου’	laundryman
	λοντζάς ‘ιδιοκτήτης εστιατορίου’	lunch room owner
	β. Αρσενικά [-ανθρώπινο]	
	μπλόκος ‘εμπόδιο’	block
	ρολός ‘ρολό’	roll
(11)	<i>Καναδική Ελληνική</i>	<i>Αγγλική</i>
	α. Θηλυκά [+ανθρώπινο]	
	οπερέτα ‘τηλεφωνήτρια’	woman operator
	μποσίνα ‘αφεντικίνα’	female boss
	β. Θηλυκά [-ανθρώπινο]	
	μπάρα ‘μπαρ’	bar
	τζάρα ‘δοχείο’	jar
	μαρκέτα ‘αγορά’	market
	μάπα ‘σφουγγαρίστρα’	mop
	φρίτζα ‘ψυγείο’	fridge
(12)	<i>Καναδική Ελληνική</i>	<i>Αγγλική</i>
	Ουδέτερα [-ανθρώπινο]	
	κάρο ‘αυτοκίνητο’	car
	μπόξι ‘κουτί’	box
	μπάσι ‘λεωφορείο’	bus
	μπίλι ‘λογαριασμός’	bill
	φλόρι ‘όροφος, δάπεδο’	floor
	στέσιο ‘σταθμός’	station
	βακέσιο ‘διακοπές’	vacation
	τελεβίζιο ‘τηλεόραση’	television

Η συγκεκριμένη ενσωμάτωση των αγγλικών δάνειων ουσιαστικών, όπως φαίνεται από τα παραδείγματα στα (10)-(12), επιβεβαιώνει τον ισχυρισμό των Thomason & Kaufman (1988: 37), Repetti (2003, 2006) και Ralli (2012α,β), σύμφωνα με τον οποίο η μορφολογική προσαρμογή επιβάλλεται σε γλώσσες με πλούσια μορφολογία, όπως είναι η Ελληνική. Το γεγονός ότι οι γηγενείς μορφολογικές ιδιότητες είναι ιδιαίτερα σημαντικές αποδεικνύεται, μεταξύ άλλων, και από το γεγονός ότι οι ομιλητές δανείζονται μεν ολόκληρες τις λέξεις, αλλά τις μετατρέπουν σε θέματα, τα οποία απαιτούν απόδοση γένους και παρουσία ενός κλιτικού επιθήματος.

Ας εξετάσουμε λεπτομερώς την προσαρμογή των δανείων των (10)-(12): όταν η αρχική λέξη λήγει σε σύμφωνο, τότε προστίθεται ένα φωνήεν, πριν από την προσάρτηση της κλίσης. Ο τύπος του φωνήεντος εξαρτάται από το γραμματικό γένος και την κλιτική τάξη που αποδίδονται στο δάνειο. Αν η λέξη έχει λάβει το ουδέτερο γένος, το φωνήεν μπορεί να είναι είτε το [o] (KT5) είτε το [i] (KT6). Για παράδειγμα, στο (12), το *car* λαμβάνει το [o] (*κάρο*), ενώ τα *box*, *bus*, *bill* και *floor* το [i] και τρέπονται σε *μπόξι*, *μπάσι*, *μπίλι* και *φλόρι*, αντίστοιχα. Επίσης, το [a] είναι το φωνήεν που προστίθεται στα θηλυκά ουσιαστικά (KT3), ενώ το [o] (KT1) ή [i] (KT2) στα αρσενικά. Έτσι, τα *bar*, *jar*, *market*, *mop* και *fridge* δέχονται ένα [a], στα *block* και *roll* προστίθεται ένα [o], ενώ τα *boss* και

chef γίνονται *μπόση*¹² και *σέφη*, αντίστοιχα (με το -ς να ανήκει στο κλιτικό επίθημα). Να σημειωθεί ότι το ληκτικό τεμάχιο των ουσιαστικών είναι μορφολογικά στιγματισμένο στην Ελληνική, καθώς σηματοδοτεί την ένταξη σε μία κλιτική τάξη. Οι πιο παραγωγικές κλιτικές τάξεις των γηγενών ελληνικών ουσιαστικών είναι οι ΚΤ1, 2, 3, 5 και 6 (βλ. Πίνακα 2), και όπως είναι φυσικό, αυτές είναι και οι κλιτικές τάξεις που δέχονται τα ενσωματωμένα δάνεια ουσιαστικά στα Ελληνικά του Καναδά.

Είναι ενδιαφέρον ότι, μερικές φορές, σε ολόκληρη τη δάνεια λέξη προστίθεται ένα γηγενές παραγωγικό επίθημα της Ελληνικής, το οποίο αποδίδει όχι μόνον το γραμματικό γένος αλλά και μια συγκεκριμένη σημασιολογική πληροφορία. Για παράδειγμα, η προσθήκη του -εργη- στο *buis* λεωφορείο (*μπασέρης* ‘οδηγός λεωφορείου’) αποδίδει τη σημασία του επαγγέλματος (‘οδηγού λεωφορείου’).

Αναλυτικότερα, όσον αφορά στην απόδοση γραμματικού γένους, τα δεδομένα επιβεβαιώνουν το γεγονός ότι η σημασία είναι ο παράγοντας που πυροδοτεί την επιλογή μιας τιμής γένους, με το χαρακτηριστικό [+ανθρώπινο] να ρυθμίζει μια συγκεκριμένη τιμή. Όπως είναι ο γενικός κανόνας στην Ελληνική (Ralli 2002· Ράλλη 2003), και όπως ήδη αναφέρθηκε στην ενότητα 4, τα [+ανθρώπινα] ουσιαστικά λαμβάνουν αυτήν την τιμή, ευθυγραμμιζόμενα με το βιολογικό φύλο. Συγκεκριμένα, το αρσενικό αποδίδεται στα ανθρώπινα ουσιαστικά που δηλώνουν μια αρσενική οντότητα, ενώ το θηλυκό αποδίδεται σε εκείνα που δηλώνουν θηλυκή οντότητα.¹³ Ας εξετάσουμε τα ακόλουθα δεδομένα:

(13)	<i>Καναδική Ελληνική</i>	<i>Αγγλική</i>
α.	πολισμάνος.ΑΡΣ ‘αστυνομικός’	police man
β.	σέφης.ΑΡΣ ‘σεφ’	chef
γ.	μπόσης.ΑΡΣ ‘αφεντικό’	boss
δ.	οπερέτα.ΘΗΛ ‘τηλεφωνήτρια’	woman operator

Στο (13), τα ανθρώπινα αρσενικά ουσιαστικά ταξινομούνται σύμφωνα με δύο διαφορετικές κλιτικές τάξεις, την ΚΤ1 (*πολισμάνος*) και ΚΤ2 (*σέφης, μπόσης*). Αξίζει να σημειωθεί ότι τα περισσότερα αρσενικά ουσιαστικά στην Ελληνική του Καναδά δείχνουν μια προτίμηση για την κλίση της ΚΤ2, η οποία στην Ελληνική περιέχει ουσιαστικά που καταλήγουν σε -ης και -ας.¹⁴ Είναι ενδιαφέρον ότι η ίδια τάση παρατηρείται και στα αρσενικά διαλεκτικά δάνεια:

(14)	α. <i>Ποντιακή</i>	<i>Τουρκική</i>
	κολαγούζης.ΑΡΣ ‘οδηγός’	kilavuz

¹² Αν και η αγγλική λέξη *boss* τελειώνει σε -os, όπως και τα γηγενή ουσιαστικά της ΚΤ1 (-ος), μετατρέπεται σε *μπόσης*. Αυτό συμβαίνει επειδή, εάν το -os αναγνωριζόταν ως κλιτικό επίθημα της ΚΤ1 (-ος), το σύμφωνο b- μόνο του θα έπρεπε να εκληφθεί ως θέμα, κάτι που αντιβαίνει τα σχήματα του θέματος της Ελληνικής, τα οποία πρέπει να περιέχουν τουλάχιστον μία συλλαβή.

¹³ Βλ. επίσης Alvanoudi (2017: 14) για την ύπαρξη της ίδιας διάκρισης στα Ελληνικά της Αυστραλίας.

¹⁴ Στην ελληνική γλώσσα, τα αρσενικά ουσιαστικά της ΚΤ2 που τελειώνουν σε -ας (π.χ. *ταμίας*) είναι λιγότερα από τα λήγοντα σε -ης, και συνήθως προορίζονται για τα αρσενικά επαγγελματικά ουσιαστικά, όπου το -α(ς) είναι ένα παραγωγικό επίθημα που δηλώνει επάγγελμα (π.χ. *σκεπός* < *σκεπ (ή) + ας*).

β. <i>Επτανησιακή</i> ινφέρμιερης.ΑΡΣ ‘νοσοκόμος’	<i>Ιταλική</i> infermiere.ΑΡΣ
γ. <i>Κρητική</i> δατσέρης.ΑΡΣ ‘τελωνειακός υπάλληλος’	<i>Βενετσιάνικη</i> dazièr.ΑΡΣ

Όσο για τα θηλυκά ουσιαστικά, που παίρνουν την κατάληξη *-α*, (13δ), αυτή η προτίμηση μπορεί να αιτιολογηθεί από την πολύ παραγωγική ΚΤ3,¹⁵ η οποία περιλαμβάνει θηλυκά ουσιαστικά που λήγουν σε *-α*, όπως επισημαίνει η Χριστοφίδου (2003: 105).

Όσον αφορά στα ανθρώπινα ουσιαστικά που δηλώνουν επάγγελμα, παρατηρείται συχνά η εφαρμογή μιας στρατηγικής έμμεσης ενσωμάτωσης, με τη βοήθεια ενός γηγενούς παραγωγικού επιθήματος. Αυτό το επίθημα είναι επίσης υπεύθυνο για την απόδοση της τιμής του γένους στο ουσιαστικό, δηλαδή αρσενικό (15α-δ) ή θηλυκό (15ε), ανάλογα με την περίπτωση, όπως διαφαίνεται στα ακόλουθα παραδείγματα:

(15)	<i>Καναδική Ελληνική</i>	<i>Αγγλική</i>	<i>Στοιχείο ενσωμάτωσης</i>
α.	μπαγκ-αδόρ-ος ¹⁶ ‘τραπεζίτης’	banker	-αδόρ.ΑΡΣ
β.	μπασ-έρη-ς ‘οδηγός λεωφορείου’	bus driver	-ερη.ΑΡΣ
γ.	λοντζ-ά-ς ‘ιδιοκτήτης εστιατορίου’	lunch room owner	-α.ΑΡΣ
δ.	λοντρ-ά-ς ‘υπάλληλος πλυντηρίου’	laundryman	-α.ΑΡΣ
ε.	μπος-ίνα ‘αφεντικίνα’	woman boss	-ίνα.ΘΗΛ

Για τα ουσιαστικά με το χαρακτηριστικό [+ανθρώπινο, +αρσενικό], υποθέτουμε ότι οι Ελληνοκαναδοί ομιλητές αντικαθιστούν τα αγγλικά μορφήματα που εκφράζουν τον δράστη που εκτελεί την πράξη (π.χ. οι λέξεις *man*, *owner* ή το παραγωγικό επίθημα *-er*) από τα συνήθη παραγωγικά επιθήματα *-αδόρ-* (15α), *-ερη-* (15β) και *-α-* (15γ, δ), τα οποία χρησιμοποιούνται στην ΚΝΕ για τα γηγενή ουσιαστικά αρσενικού γένους που δηλώνουν επάγγελμα, όπως φαίνεται στο (16):

(16)	<i>ΚΝΕ</i>	<i>Γηγενή ουσιαστικά</i>
α.	τραπεζι-έρη-ς ‘σερβιτόρος’	τραπέζι.ΟΥΔ
β.	γυψ-αδόρ-ος ‘τεχνίτης γυψοσανίδας’	γύψος.ΑΡΣ
γ.	λεφτ-ά-ς ‘πλούσιος άνθρωπος, ματσωμένος’	λεφτά.ΟΥΔ

Στην ΚΝΕ, για τη δημιουργία ανθρώπινων θηλυκών από αρσενικά ουσιαστικά, η πιο παραγωγική διαδικασία σχηματισμού λέξεων γίνεται με την προσάρτηση του παραγωγικού επιθήματος *-ίνα* (Ράλλη 2005· Koutsoukos & Pavlakou 2009):

(17)	<i>ΚΝΕ</i>	<i>Γηγενή ουσιαστικά</i>
α.	δικαστ-ίνα	δικαστή-ς
β.	γιατρ-ίνα	γιατρ-ός

¹⁵ Υπάρχουν επίσης θηλυκά ουσιαστικά που τελειώνουν σε *-η* (π.χ. *αυλή*), αλλά η πλειοψηφία των θηλυκών ουσιαστικών της ΚΤ3 τελειώνει σε *-α*.

¹⁶ Τα *-ος*, *-ς* και το μη πραγματωμένο *-ο* (π.χ. *μποςίνα*) είναι επιθήματα κλίσης. Βλ. για διευκρινίσεις τον Πίνακα 2.

Ωστόσο, τόσο στην ΚΝΕ όσο και στην Καναδική Ελληνική, η παρουσία του παραγωγικού επιθήματος δεν είναι υποχρεωτική, καθώς υπάρχουν και επαγγελματικά ουσιαστικά που προσαρμόζονται μόνο με την προσθήκη μιας απλής πραγματωμένης ή μη πραγματωμένης κατάληξης, όπως αυτά του (18):

(18)	<i>Καναδική Ελληνική</i>	<i>Αγγλική</i>
	α. πολισμάν-ος	police man
	β. οπερέτα-θ	woman operator

Αναφορικά με τα μη ανθρώπινα ουσιαστικά, παρατηρείται μια γενική κατανομή των δάνειων λέξεων και στις τρεις τιμές γένους, όπως συμβαίνει με τα γηγενή ελληνικά μη ανθρώπινα ουσιαστικά (Ralli 2002· Ράλλη 2005), με μια μικρή προτίμηση προς το ουδέτερο, εφόσον το ουδέτερο γένος είναι η αμαρκκάριστη τιμή γένους για μη ανθρώπινες οντότητες, όπως αναφέρθηκε ήδη στην ενότητα 3. Για λόγους ευκολίας, ας επαναλάβουμε ένα μέρος των παραδειγμάτων του (13):

(19)	<i>Καναδική Ελληνική</i>	<i>Αγγλική</i>
	α. Αρσενικά ουσιαστικά	
	μπλόκος	block
	ρολός ‘ψωμάκι’	roll
	β. Θηλυκά ουσιαστικά	
	μάπα ‘σφουγγαρίστρα’	mop
	μαρκέτα ‘αγορά, σουπερ μάρκετ’	market
	φρίτζα ‘ψυγείο’	fridge
	γ. Ουδέτερα ουσιαστικά	
	κάρο ‘αυτοκίνητο’	car
	φλόρι ‘όροφος, δάπεδο’	floor
	ρούμι ‘δωμάτιο’	room

Σε αντίθεση με τα ανθρώπινα αρσενικά ουσιαστικά, η επιλογή του γραμματικού γένους για τα μη ανθρώπινα φαίνεται να είναι αυθαίρετη. Επιπλέον, το κλιτικό παράδειγμα των ουσιαστικών αυτών είναι, κατά κύριο λόγο, εκείνο της ΚΤ1, που λήγει σε -ος στον τύπο παραπομπής, ενώ αυτό των ανθρώπινων αρσενικών ουσιαστικών δείχνει μία προφανή προτίμηση για το κλιτικό παράδειγμα της ΚΤ2. Πιο σημαντικά, η ίδια συμπεριφορά μαρτυρείται και στα δάνεια ουσιαστικά ορισμένων νεοελληνικών διαλέκτων, όπως υποστηρίζουν οι Melissaroglou (2013) και Makri (2016β):¹⁷

(20)	Αρσενικά μη ανθρώπινα ουσιαστικά	
	α. <i>Κρητική</i>	<i>Βενετσιάνικη</i>
	μπικός.ΑΡΣ ‘εργαλείο εξόρυξης’	picca.ΘΗΛ ‘φτυάρι’
	β. <i>Επτανησιακή</i>	
	σαγιαδόρος.ΑΡΣ ‘σύρτης’	sagiador.ΑΡΣ

¹⁷ Να σημειωθεί, ωστόσο, ότι οι νεοελληνικές διάλεκτοι δεν συμπεριφέρονται ομοιόμορφα όσον αφορά στην κλίση. Για παράδειγμα, ενώ η λέξη *ασλάνος* ανήκει στην ΚΤ1 στην Καπαδοκική, κλίνεται σύμφωνα με την ΚΤ2 στην Αϊβαλιώτικη (*ασλάν(η)ς*).

γ. *Καπαδοκική*
ασλάνος.ΑΡΣ ‘λιοντάρι’

Τουρκική
aslan

Από το εύρος των μη ανθρώπινων δανείων, τα αρσενικά ουσιαστικά που ανιχνεύονται είναι ελάχιστα. Στη συντριπτική πλειοψηφία τους εκχωρείται το ουδέτερο γένος ως προεπιλεγμένη τιμή γένους, στην περίπτωση που δεν υπάρχει γένος στη γλώσσα-πηγή ή δεν υπερισχύει κάποιος άλλος παράγοντας (Corbett 1991· Clyne 2003· Ralli *et al.* 2015):

(21)	<i>Καναδική Ελληνική</i> κρέντιτο.ΟΥΔ ‘τιμή, πίστωση’ μπίλι.ΟΥΔ ‘λογαριασμός’ κοκονότσι.ΟΥΔ ‘καρύδα’ μεσίι.ΟΥΔ ‘μηχανή’	<i>Αγγλική</i> credit bill coconut machine
------	---	--

Όπως τα αρσενικά, έτσι και τα ουδέτερα δάνεια ουσιαστικά ανήκουν σε δύο διαφορετικές κλιτικές τάξεις. Όπως έχει ήδη επισημανθεί, στα ουδέτερα προσαρτάται η κατάληξη *-ο* και εντάσσονται στην ΚΤ5, αλλά τα περισσότερα από αυτά λαμβάνουν ένα τελικό *-ι* και κλίνονται σύμφωνα με την ΚΤ6. Έτσι, τα δεδομένα από τα Καναδικά Ελληνικά επιβεβαιώνουν τη θέση της Χριστοφίδου (2003: 105), κατά την οποία, τα άψυχα δάνεια που λήγουν σε σύμφωνο μετατρέπονται εν πολλοίς σε ουδέτερα ουσιαστικά στα Ελληνικά με την προσθήκη του φωνήεντος [i].

Όπως φαίνεται στο (19β), ένα ποσοστό μη ανθρώπινων ουσιαστικών μπορεί επίσης να λαμβάνει θηλυκό γένος. Σε αντίθεση με τα αρσενικά, όπου δεν υπάρχει κανένας συγκεκριμένος λόγος για τον προσδιορισμό της τιμής γένους, το θηλυκό γένος φαίνεται να υπαγορεύεται από ένα σημασιολογικό κριτήριο, το οποίο σχετίζεται με την ύπαρξη ενός συνώνυμου θηλυκού ουσιαστικού στη γλώσσα-στόχο. Όπως διαφαίνεται από τα παραδείγματα του (22), τα συνώνυμα ουσιαστικά στην ΚΝΕ διαμορφώνουν τη μορφή της δάνειας λέξης και ορίζουν το γένος:

(22)	<i>Καναδική Ελληνική</i> μπάνκα.ΘΗΛ μάπα.ΘΗΛ μαρκέτα.ΘΗΛ σάινα.ΘΗΛ	<i>Αγγλική</i> bank map market sign	<i>ΚΝΕ</i> τράπεζα.ΘΗΛ σφουγγαρίστρα.ΘΗΛ αγορά.ΘΗΛ πινακίδα.ΘΗΛ
------	--	---	---

Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι το ίδιο κριτήριο φαίνεται να είναι εν ενεργεία και στην Ελληνική της Αυστραλίας, όπως έχει επισημάνει η Alvanoudi (2017: 8-10), η οποία εντόπισε έναν αριθμό δανείων που έχουν το ίδιο γένος με τις αντίστοιχες λέξεις της ΚΝΕ:

(23)	<i>Ελληνική της Αυστραλίας</i> φλάτι.ΟΥΔ γρίλα.ΘΗΛ	<i>Αγγλική</i> flat grill	<i>ΚΝΕ</i> διαμέρισμα. ΟΥΔ σχάρα/ ψησταριά.ΘΗΛ
------	--	---------------------------------	--

Για την ενσωμάτωση των μη ανθρώπινων θηλυκών ουσιαστικών, ο ρόλος της φωνολογίας είναι επίσης αρκετά ενδιαφέρον, αφού ενίοτε η απόδοση γένους και η ένταξη σε κάποια κλιτική τάξη αιτιολογείται από την ύπαρξη ενός ομόφωνου ουσιαστικού στη

γλώσσα-στόχο, το οποίο, τις περισσότερες φορές, έχει διαφορετική σημασία, όπως διαφαίνεται στα ακόλουθα παραδείγματα:¹⁸

(24)	<i>Καναδική Ελληνική</i> φρίτζα.ΘΗΛ ‘ψυγείο’ μπάρα.ΘΗΛ ‘μπαρ’ νότα.ΘΗΛ ‘σημείωση’ οπερέτα.ΘΗΛ ‘τηλεφωνήτρια’	<i>Αγγλική</i> fridge bar note operator	<i>KNE</i> φρίτζα.ΘΗΛ ‘πάγκος’ μπάρα.ΘΗΛ ‘ράβδος’ νότα.ΘΗΛ ‘μουσική νότα’ οπερέτα.ΘΗΛ ‘θεατρικό είδος όπερας’
------	--	---	---

Ο φωνολογικός παράγοντας της ομοφωνίας επενεργεί και στα ουδέτερα ουσιαστικά. Για παράδειγμα, η λέξη *car* ‘αυτοκίνητο’ προσαρμόζεται ως *κάρο* στην Ελληνική του Καναδά, επειδή η λέξη *κάρο* προϋπήρχε στο λεξικό της γλώσσας, αν και με διαφορετική σημασία, δηλώνοντας την ‘καρότσα, άμαξα’. Ομοίως, η λέξη *steak* ‘μπριζόλα’ μετατράπηκε σε *στέκι*, πιθανότατα επειδή υπάρχει το ομόφωνο *στέκι* ‘συνηθισμένο σημείο συνάντησης μιας παρέας’:

(25)	<i>Καναδική Ελληνική</i> κάρο.ΟΥΔ ‘αυτοκίνητο’ στέκι.ΟΥΔ ‘μπριζόλα’	<i>Αγγλική</i> car steak	<i>KNE</i> κάρο.ΟΥΔ ‘καρότσα, άμαξα’ στέκι.ΟΥΔ ‘συνηθισμένο σημείο συνάντησης μιας παρέας’
------	---	--------------------------------	--

Αξίζει να επισημανθεί και ο ρόλος του φωνολογικού παράγοντα κατά το σχηματισμό των αγγλικών δανείων που λήγουν σε *-ion* ως ουδέτερων ουσιαστικών της ΚΤ5 σε *-ο*, δηλαδή ως ουσιαστικά, τα οποία υφίστανται αποβολή του τελικού *-ν*:

(26)	<i>Καναδική Ελληνική</i> βακέσιο.ΟΥΔ ‘διακοπές’ τελεβίζιο.ΟΥΔ ‘τηλεόραση’ πολιτεσίο.ΟΥΔ ‘αστυνομικό τμήμα’	<i>Αγγλική</i> vacation television police station
------	---	--

Η αποβολή του τελικού *-ν* δεν είναι άγνωστη στην ιστορία της Ελληνικής, καθώς χρονολογείται ως φαινόμενο κατά την ύστερη μεσαιωνική περίοδο (Browning 1969), ενώ ίχνη του *-ν* υπάρχουν ακόμα σε επίσημο ύφος γλώσσας, κυρίως στην περίπτωση της αιτιατικής πτώσης (βλ. Πίνακα 2). Ως εκ τούτου, η διαχρονική εξέλιξη μας οδηγεί να υποθέσουμε ότι οι Έλληνες ομιλητές του Καναδά υποσυνείδητα αντιστοιχίζουν τα μη ανθρώπινα ουσιαστικά της Αγγλικής με τα γηγενή ουδέτερα σε *-ο(ν)*, προτού καταφύγουν στην αποβολή του *-ν* και την ένταξή τους στην ΚΤ5.

Τέλος, όπως αναφέρθηκε στην ενότητα 3, ορισμένα δάνεια στην ΚΝΕ παραμένουν άκλιτα και χρησιμοποιούνται ως έχουν, χωρίς να έχουν προσαρμοστεί μορφολογικά. Είναι αξιοσημείωτο ότι τα περισσότερα από αυτά εμφανίζονται με τον ίδιο αναλλοίωτο τύπο και στην Καναδική Ελληνική, όπως απεικονίζουν τα ακόλουθα παραδείγματα:

(27)	<i>Καναδική Ελληνική</i> κέτσοπ φούτμπολ πάρτι	<i>Αγγλική</i> ketchup football party
------	---	--

¹⁸ Βλ. επίσης Clyne (2003: 147) για τον ρόλο της φωνολογίας.

Μία πιθανή εξήγηση για την ύπαρξη των άκλιτων ουσιαστικών θα μπορούσε να είναι το γεγονός ότι είχαν ήδη εισαχθεί στη γλώσσα ως τέτοια, δηλαδή ως διεθνείς όροι, πριν από τη μετανάστευση των ομιλητών στον Καναδά. Παρόλα αυτά, πρέπει να υπογραμμιστεί ότι, αντίθετα με τους ομιλητές στην Ελλάδα, όπου άλλα δάνεια ουσιαστικά, όπως επίσης οι διεθνισμοί *κέικ* και *γκαράζ* παραμένουν άκλιτα, παρατηρείται στους μετανάστες μία τάση να τους αποδίδουν ουδέτερο γένος –αφού, όπως υποστηρίχθηκε παραπάνω, τα μη ανθρώπινα ουσιαστικά είναι κυρίως ουδέτερα, εκτός κι αν παρεμβαίνουν άλλοι παράγοντες– καθώς επίσης και κλίση, σύμφωνα με το πιο παραγωγικό κλιτικό παράδειγμα της ΚΤ6:

(28)	<i>Καναδική Ελληνική</i>	<i>KNE</i>	<i>Αγγλική</i>
	κέκι.ΟΥΔ	κέικ	cake
	γκαράζι.ΟΥΔ	γκαράζ	garage

Επομένως, ενώ ακολουθούν γενικά τους μορφολογικούς κανόνες της Ελληνικής, οι Έλληνες ομιλητές του Καναδά μπορεί επίσης να αποκλίνουν από τις τάσεις της ΚΝΕ, δείχνοντας μερικές φορές μεγαλύτερη συστηματικότητα και συνέπεια στους κανόνες της γλώσσας-στόχου.

6. Συμπεράσματα

Σε αυτό το άρθρο, διερευνήθηκε ο δανεισμός ουσιαστικών σε μια κατάσταση γλωσσικής επαφής που περιλαμβάνει την Ελληνική ως γλώσσα-στόχο και την Αγγλική ως γλώσσα-πηγή στον Καναδά.

Πρώτον, φάνηκε ότι είναι δυνατόν να εμπλουτιστεί το λεξιλόγιο μιας γλώσσας (στην περίπτωση αυτή, της συνθετικής Ελληνικής) από ένα γλωσσικό σύστημα διαφορετικής τυπολογίας (δηλαδή της αναλυτικής Αγγλικής), εφόσον πληρούνται ορισμένες προϋποθέσεις. Πιο συγκεκριμένα, τα αγγλικά δάνεια ουσιαστικά υπόκεινται σε πλήρη ενσωμάτωση στο ελληνικό ονοματικό σύστημα, δηλαδή επαναναλύονται ως θέματα, τους αποδίδεται γραμματικό γένος και λαμβάνουν κλίση σύμφωνα με τους γηγενείς κανόνες κλίσης. Η προσαρμογή τους φέρνει στο προσκήνιο μια ξεκάθαρη προτίμηση για τις πλέον παραγωγικές κλιτικές τάξεις, σε συνδυασμό με την επιλογή συγκεκριμένων τιμών γραμματικού γένους.

Δεύτερον, τα ελληνοκαναδικά δεδομένα επιβεβαιώνουν ότι υπάρχει αντίστοιχη ενσωμάτωση δάνειων ουσιαστικών για όλες τις ελληνικές ποικιλίες, διαλεκτικές και μη, καθώς όλες ακολουθούν τον ίδιο τρόπο για την ενσωμάτωση των δάνειων ουσιαστικών τους, ανεξαρτήτως της γλώσσας-πηγής. Σύμφωνα με προηγούμενες έρευνες, σχετικά με την ενσωμάτωση δανείων στις νεοελληνικές διαλέκτους, οι κύριοι γραμματικοί παράγοντες που φαίνεται να υπαγορεύουν την ενσωμάτωση των δανείων ουσιαστικών είναι σημασιολογικού, φωνολογικού και μορφολογικού χαρακτήρα. Όσον αφορά στους σημασιολογικούς παράγοντες που είναι σε ισχύ, το [+ανθρώπινο] είναι βασικό για την υποχρεωτική ευθυγράμμιση του αρσενικού γένους με τα ουσιαστικά που δηλώνουν οντότητες αρσενικού φύλου και του θηλυκού γένους με ουσιαστικά που δηλώνουν εκείνες του θηλυκού φύλου. Στα μη ανθρώπινα ουσιαστικά, η προεπιλεγμένη τιμή γένους, δηλαδή του ουδέτερου, απαντά όταν άλλοι παράγοντες δεν επενεργούν στη διαδικασία απόδοσης γένους. Η φωνολογία λειτουργεί σε περιπτώσεις ομοφώνων

λέξεων, αφενός, και αφετέρου στην περίπτωση της αναλογίας με το ληκτικό τεμάχιο της γλώσσας στόχου. Σημαντικό είναι ότι ο μορφολογικός παράγοντας είναι επίσης ισχυρός, καθώς οι δάνειες λέξεις χρειάζονται προσαρμογή της μορφής τους, συνήθως με την προσθήκη ενός φωνήεντος, για να τραπούν σε θέματα, προκειμένου να τους αποδοθεί γένος και να ενταχθούν σε κλιτική τάξη.

Τρίτον, η έμμεση εισαγωγή χρησιμοποιείται για την προσαρμογή δανείων στην περίπτωση που ορισμένα ουσιαστικά χρειάζονται ένα στοιχείο ενσωμάτωσης, το οποίο επιλέγεται από το εύρος των ελληνικών παραγωγικών επιθημάτων που είναι υπεύθυνα για το γένος και τη βασική σημασία.

Παρά την επαφή με την αναλυτική, και επομένως μορφολογικά απλούστερη αγγλική γλώσσα, τα δεδομένα αποδεικνύουν ότι τα Ελληνικά του Καναδά, τουλάχιστον όσον αφορά στους Έλληνες μετανάστες πρώτης γενιάς, δεν έχουν υποστεί κάποια συρρίκνωση των τιμών γένους ή απλοποίηση της κλίσης τους. Με άλλα λόγια, η κλίση και το γένος της Ελληνικής δεν φαίνεται να υπόκεινται σε αγγλική επιρροή ή σε φθίση, παρά το ευρέως παρατηρημένο φαινόμενο της *Φθοράς της Πρώτης (μητρικής) Γλώσσας* (First Language Attrition), το οποίο συνίσταται στη σταδιακή υποχώρηση της γλωσσικής ικανότητας της μητρικής γλώσσας στους μετανάστες σε όλες τις χώρες (Körpke & Schmid 2004).

Τέλος, είναι σημαντικό να υπογραμμιστεί ότι το ονοματικό σύστημα των Ελληνικών του Καναδά επιβεβαιώνει την πρόταση της Ralli (2012α,β), ότι η προσαρμογή των δανείων ουσιαστικών σε μια γλώσσα δεν είναι μόνον προϊόν εξωγλωσσικών παραγόντων (π.χ. βαθμός διγλωσσίας και/ή έντονη γλωσσική επαφή), αλλά ακολουθεί συγκεκριμένους ενδογλωσσικούς περιορισμούς του συστήματος –εδώ της Ελληνικής–, οι οποίοι είναι μορφολογικής, σημασιολογικής και φωνολογικής φύσης, και λειτουργούν καθ’ όλη τη διάρκεια της διαδικασίας της ενσωμάτωσης. Ωστόσο, η διερεύνηση της γλώσσας των μεταναστών δεύτερης γενιάς (heritage language) μπορεί να αλλάξει το τοπίο και κάποια από τα συμπεράσματα.

Ευχαριστίες

Το παρόν άρθρο αποτελεί προϊόν έρευνας που διεξήχθη στο πλαίσιο του ερευνητικού προγράμματος “Immigration and Language in Canada. Greeks and Greek-Canadians” (2017-2018). Οι συγγραφείς αναγνωρίζουν τη σημαντική οικονομική συνεισφορά του *Ιδρύματος Σταύρος Νιάρχος*, χορηγού του έργου, καθώς και τη συμβολή των τριών канаδικών ομάδων που πραγματοποίησαν το μεγαλύτερο μέρος της συλλογής προφορικού υλικού με επικεφαλής τον Τάσο Αναστασιάδη (McGill University), τον Σάκη Γκέκα (York University) και τον Παναγιώτη Παππά (Simon Fraser University).

Μια πρώτη μορφή του άρθρου παρουσιάστηκε στο *50^ο Διεθνές Συνέδριο Societas Linguistica Europaea* με τίτλο “The interaction between borrowing and word formation” (διοργανωτές: Pius ten Hacken και Renáta Panocová), το οποίο διεξήχθη στη Ζυρίχη, τον Σεπτέμβριο του 2017. Ευχαριστούμε τους διοργανωτές και τους συμμετέχοντες του συνεδρίου για τις εποικοδομητικές παρατηρήσεις τους. Το άρθρο, με τίτλο “Investigating loan-noun integration in immigrant speech: the case of Canadian Greek”, δημοσιεύεται στον τόμο *Borrowing and Word Formation*, που πρόκειται να εκδοθεί από τον εκδοτικό οίκο Edinburgh University Press (επιμ. Pius ten Hacken & Renáta Panocová).

Βιβλιογραφία

Aikhenvald, A. 2000. *Classifiers: a typology of noun categorization devices*. Oxford: Oxford University Press.

- Aikhenvald, A. 2006. Grammars in contact: a cross-linguistic perspective. Στο A. Aikhenvald & R. M. W. Dixon (επιμ.), *Grammars in contact. a crosslinguistic typology*. Oxford: Oxford University Press, 1-66.
- Alvanoudi, A. 2017. Language contact, borrowing and code switching: A case study of Australian Greek. *Journal of Greek Linguistics*: 1-42.
- Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Ά. 1994. *Νεολογικός δανεισμός της Νεοελληνικής*. Θεσσαλονίκη.
- Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α. & Δ. Χειλά-Μαρκοπούλου. 2003. Συγχρονικές και διαχρονικές τάσεις στο γένος της ελληνικής: μια θεωρητική πρόταση. Στο Ά. Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α. Ράλλη & Δ. Χειλά-Μαρκοπούλου (επιμ.), *Θέματα νεοελληνικής γραμματικής: Το γένος*. Αθήνα: Πατάκης, 13-56.
- Appel, R. & P. Muysken. 1987. *Language contact and bilingualism*. London: Edward Arnold.
- Aravossitas, T. 2016. The hidden schools: mapping Greek heritage language education in Canada. Διδακτορική διατριβή, University of Toronto.
- Aronoff, M. 1997. Gender agreement as morphology. Στο G. Booij, A. Ralli & S. Scalise (επιμ.), *Online Proceedings of the First Mediterranean Conference of Morphology*. Patras: University of Patras, 7-18.
- Baran, D. 2017. *Language in immigrant America*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Browning, R. 1969. *Medieval and Modern Greek*. London: Hutchinson and Co. Ltd.
- Clyne, M. 2003. *Dynamics of language contact*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Constantinides, S. 1983. *Les Grecs du Québec*. Montreal: O Metoikos-Le Métèque.
- Corbett, G. 1991. *Gender*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dressler, W. U. 1997. On productivity and potentiality in inflectional morphology. *Classnet Working Papers* 7: 3-22.
- Haugen, E. 1950. The analysis of linguistic borrowing. *Language* 26: 210-331.
- Hickey, R. 2010. *The handbook of language contact*. Malden, Oxford, Chichester: Wiley-Blackwell.
- Hock, H. H. & B. D. Joseph. 2009. Lexical Borrowing. Στο H. H. Hock & B. D. Joseph (επιμ.), *Language History, Language Change, and Language Relationship: An Introduction to Historical and Comparative Linguistics* (2^η έκδ.). Berlin: Mouton de Gruyter, 241-278.
- Ibrahim, M. H. 1973. *Grammatical gender: its origin and development*. The Hague: Mouton.
- Köpke, B. & M. S. Schmid. 2004. First language attrition: The next phase. Στο M. S. Schmid, B. Köpke, M. Keijzer & L. Weilemar (επιμ.), *First language attrition: interdisciplinary perspectives on methodological issues*. Amsterdam: John Benjamins, 1-43.
- Koutsoukos, N. & M. Pavlaku. 2009. A construction morphology account of agent nouns in Modern Greek. *Patras Working Papers in Linguistics* 1: 106-126.
- Makri, V. 2016α. Language contact at the service of endogenous forces: A case study of neuterisation in Heptanesian. Στο A. Ralli (επιμ.), *Contact morphology in Modern Greek Dialects*. Newcastle: Cambridge Scholars Publishing, 109-144.
- Makri, V. 2016β. Language contact substantiating the realization of gender in Heptanesian, Grecanico and Cretan. Στο A. Ralli, N. Koutsoukos & S. Bompolas (επιμ.), *Proceedings of Modern Greek Dialects and Linguistic Theory* 6. Patras: University of Patras, 113-124.
- Makri, V. 2017. Gender assignment to Romance loans in Katoitaliótika: a case study of contact morphology. Στο T. Georgakopoulos, T.-S. Pavlidou, M. Pechlivanos, A. Alexiadou, J. Androutopoulos, A. Kalokairinos, S. Skopeteas & K. Stathi (επιμ.), *Proceedings of the ICGLI2 (12th International Conference on Greek Linguistics)*, Τόμ. 2. Berlin: CEMOG, Freie Universität, 659-674.
- Μακρή, Β., Κουτσούκος, Ν. & Μ. Ανδρέου. 2013. Δανεισμός ονομάτων και απόδοση γένους στις Επτανησιακές Διαλέκτους. *Patras Working Papers in Linguistics* 3: 58-72.
- Maniakas, T. 1991. The ethnolinguistic reality of Montreal Greeks. Διδακτορική διατριβή, University of Montreal.
- Matras, Y. 2009. *Language contact: Cambridge textbooks in linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Melissaropoulou, D. 2013. Lexical borrowing bearing witness to the notions of gender and inflection class: a case study on two contact induced systems of Greek. *Open Journal of Modern Linguistics* 3(4): 367-377.
- Melissaropoulou, D. 2016. Loanwords integration as evidence for the realization of gender and inflection class: Greek in Asia Minor. Στο A. Ralli (επιμ.), *Contact morphology in Modern Greek Dialects*. Newcastle: Cambridge Scholars Publishing, 145-178.
- Montrul, S. 2008. *Incomplete Acquisition in Bilingualism: Re-examining the Age Factor*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Myers-Scotton, C. 2002. *Contact Linguistics: Bilingual Encounters and Grammatical Outcomes*. Oxford: Oxford University Press.
- Myers-Scotton, C. 2008. *Multiple Voices: An Introduction to Bilingualism*. Australia: Blackwell Publishing.
- Poplack, S. 1980. Sometimes I'll start a sentence in Spanish y termino en espanol: toward a typology of code-switching. *Linguistics* 18(7): 581-618.
- Poplack, S., Sankoff, D. & C. Miller. 1988. The social correlates and lexical processes of lexical borrowing and assimilation. *Linguistics* 26: 47-104.
- Poplack, S., Wheeler, S. & A. Westwood. 1990. Distinguishing language contact phenomena: Evidence from Finnish-English Bilingualism. Στο R. Jacobson (επιμ.), *Codeswitching as a Worldwide Phenomenon*. New York: Peter Lang Publishing, 185-218.
- Ralli, A. 2000. A feature-based analysis of Greek nominal inflection. *Γλωσσολογία/Glossologia* 11-12: 201-227.
- Ralli, A. 2002. The role of morphology in gender determination: evidence from Modern Greek. *Linguistics* 40(3): 519-551.
- Ράλλη, Α. 2003. Ο καθορισμός του γραμματικού γένους στα ουσιαστικά της Νέας Ελληνικής. Στο Α. Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α. Ράλλη & Δ. Χειλά-Μαρκοπούλου (επιμ.), *Θέματα νεοελληνικής γραμματικής: Το γένος*. Αθήνα: Πατάκης, 57-99.
- Ράλλη, Α. 2005. *Μορφολογία*. Αθήνα: Πατάκης.
- Ralli, A. 2012a. Verbal loanblends in Italiot and Heptanesian: a case study of contact morphology. *Italia Dialettale: Rivista di Dialettologia Italiana* 73: 111-132.
- Ralli, A. 2012b. Morphology in language contact: verbal loanblend formation in Asia Minor Greek (Aivaliot). *Language Typology and Universals (STUF)* 12: 185-201.
- Ralli, A. 2013. Greek. *Revue Belge de Philologie et d'Histoire* 90: 939-966.
- Ralli, A. 2015. Modern Greek Word Formation. Στο P. Müller, I. Ohnheiser, S. Olsen & F. Rainer (επιμ.), *A Handbook of Word Formation*. Article no 172. Berlin: Mouton de Gruyter, 3138-3156.
- Ralli, A. 2016. Strategies and Patterns of Loan verb Integration in Modern Greek Varieties. Στο Α. Ralli (επιμ.), *Contact Morphology in Modern Greek Dialects*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 73-108.
- Ralli, A., Gkiouleka, M. & V. Makri. 2015. Gender and inflection class in loan nouns integration. *SKASE Journal of Theoretical Linguistics - Special issue: A Festschrift for Pavol Štekauer* 12(3): 422-459.
- Ralli, A., Pappas, P. & S. Tsolakidis. 2018. Όψεις του Παρατατικού στη Νέα Ελληνική των Ελλήνων μεταναστών του Καναδά. Προφορική ανακοίνωση στο 39^ο Ετήσιο Συνάντηση του Τομέα Γλωσσολογίας, Τμήμα Φιλολογίας, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (Θεσσαλονίκη, 19-21 Απριλίου 2018).
- Repetti, L. 2003. Come i sostantivi inglesi diventano italiani: la morfologia e la fonologia dei prestiti. Στο S. Calimani (επιμ.), *Italiano e inglese a confronto*. Firenze: Franco Cesati, 31-42.
- Repetti, L. 2006. The emergence of marked structures in the integration of loans in Italian. Στο R. S. Ges & D. Arteaga (επιμ.), *Historical Romance Linguistics: Retrospective and Perspectives*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins, 209-239.
- Sankoff, D., Poplack, S. & S. Vanniarajan. 1990. The case of the nonce loan in Tamil. *Language Variation and Change* 2(1): 71-101.

- Sankoff, G. 2001. Linguistic Outcomes of Language Contact. Στο P. Trudgill, J. K. Chambers & N. Schilling-Estes (επιμ.), *Handbook of Sociolinguistics*. Oxford: Basil Blackwell, 638-668.
- Thomason, S. 2001. *Language Contact: An Introduction*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Thomason, S. G. & T. Kaufman. 1988. *Language contact, creolization and genetic linguistics*. Berkeley: University of California Press.
- Thornton, A.-M. 2001. Some reflections on gender and inflectional class assignment in Italian. Στο C. Schaner-Wolles, J. Rennison & F. Neubarth (επιμ.), *Naturally! Linguistic studies in honour of Wolfgang Ulrich Dressler presented on the occasion of his 60th birthday*. Torino: Rosenberg and Sellier, 479-487.
- Weinreich, U. 1953. *Languages in contact*. The Hague: Mouton.
- Wichmann, S. & J. Wohlgemuth. 2008. Loan verbs in a typological perspective. Στο T. Stolz, D. Bakker & R. S. Palomo (επιμ.), *Aspects of language contact: New theoretical, methodological and empirical findings with special focus on Romancisation processes*. Berlin: Mouton de Gruyter, 89-121.
- Winford, D. 2002. *An introduction to contact linguistics*. Oxford: Blackwell.
- Winford, D. 2010. Contact and borrowing. Στο R. Hickey (επιμ.), *The handbook of language contact*. Malden/Oxford: Wiley-Blackwell, 170-187.
- Wohlgemuth, J. 2009. *A typology of verbal borrowings*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.
- Χριστοφίδου, Α. 2003. Γένος και Κλίση στην Ελληνική. Μια Φυσική Προσέγγιση. Στο Α. Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α. Ράλλη & Δ. Χειλά-Μαρκοπούλου (επιμ.), *Θέματα νεοελληνικής γραμματικής: Το γένος*. Αθήνα: Πατάκης, 100-131.